Градоначалникот на Хипнополис

(дијалози за книжевното дело
на Влада Урошевиќ)

Лидија Капушевска-Дракулевска
Владимир Мартиновски

Изданието е поддржано од:

Република Северна Македонија
Министерство за култура

Едиција **Перископ**

Главен уредник
Филип Димевски

Наслов на оригиналот
Лидија Капушевска-Дракулевска и Владимир Мартиновски, „Градоначалникот на Хипнополис“

Copyright © Лидија Капушевска-Дракулевска, Владимир Мартиновски, 2024
Copyright © Бегемот, 2024

Лектура
Ирена Ралева

Компјутерска обработка
Бегемот

Графичко уредување
Ѓорѓе Јовановиќ

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

Градоначалникот на Хипнополис

(дијалози за книжевното дело
на Влада Урошевиќ)

Лидија Капушевска-Дракулевска
Владимир Мартиновски

Скопје, 2024

На нашиот почитуван и драг професор,
академик Влада Урошевиќ, по повод
неговиот 90-ти роденден

1. Поетски траектории

Поетот сонувач Влада Урошевиќ

Спијачите си спијат,
сонуваат само сонувачите.

В. Урошевиќ

1.

Кога би требало да се одбере еден број со кој поетот Влада Урошевиќ (Скопје, 1934) би се поврзал со богатиот историјат на меѓународниот фестивал Струшки вечери на поезијата, тоа бездруго би бил бројот три, а за тоа има најмалку три причини.

Прво, Влада Урошевиќ е единствениот македонски поет што трипати ја има добиено наградата „Браќа Миладиновци“ за најдобра поетска книга на Струшките вечери на поезијата (за стихозбирките *Летен дожд*, *Ѕвездена терезија* и *Хипнополис*).

Второ, иако ѝ припаѓа на третата повоена македонска поетска генерација, овој поет непосредно учествува како во основањето на СВП, така и на неговиот развој, кој е тесно поврзан и со растот на македонската поезија, преку нејзиниот дијалог со светот.

Трето (и не помалку битно), Влада Урошевиќ е трет по ред македонски поет добитник на најзначај-

ната награда на овој фестивал – Златниот венец, по Блаже Конески (1921-1993) од првата повоена генерација и Матеја Матевски (1929-2018) од втората генерација.

Оттука, можеби не би погрешиле ако го започнеме патувањето во неговиот поетски свет токму со опсервациите за поезијата на Влада Урошевиќ од страна на претходните двајца лауреати. Во својата генерална оценка на поетиката на овој автор, Блаже Конески меѓу првите ја констатира врската меѓу ориентацијата за поврзување на најразлични елементи во поетските слики и лексичкиот раскош во поетското писмо на Влада Урошевиќ: „Привлекувањето на големо множество од материјалната и мисловната област, во кругот на будната опсервација, носи во себе нужно и една изобилна и разновидна лексика“.

Мошне сродна е и опсервацијата на Матеја Матевски: „Поезијата на Влада Урошевиќ ја обедини критиката во мислењето за нејзината посебност, автентичност и неповторливост во нашата современа лирика: по модерниот сензибилитет, по аглите, слоевите и перспективите на тоа доживување на светот – меѓу јавето и сонот, меѓу реалното и иреалното, со потсвесното, фантастичното и ониричното, по својот особен јазик и исказ“.

*

Соочувајќи се со енциклопедиската разнообразност,ураганската сила на изненадување и вџашувачката слоевитост на поетскиот свет на Влада Урошевиќ, како меур на површина од водата излезе една идеја. Препрочитувајќи ги неговите дванаесет кохерентни, разиграни и внимателно структурирани стихозбир-

ки (*Еден друг град* [1959], *Невиделица* [1962], *Манекен во пејзажот* [1966], *Летен дожд* [1967], *Ѕвездена терезија* [1973], *Нуркачко ѕвоно* [1975], *Сонувачот и празнината* [1979], *Хипнополис* [1986], *Ризиците на занаетот* [1993], *Мане, Текел, Фарес* [2002], *Тајно злато* [2016] и *Безразборна лабораторија* [2019]), како и многубројните избори од неговата поезија, се кристализираше идејата дека би било полезно (а и возбудливо) во оваа пригода да се скицира и да се изработи еден мал преглед на ударни аспекти на неговата поетика. Еден од првите „клучни зборови“ што веднаш се наметнува кога ќе се помисли на Влада Урошевиќ како поет, но и воопшто како писател, е зборот „сон“. Тешко е да се замисли поголем поет-сонувач не само во современата македонска, но и во европската поезија, па затоа ќе видиме дека оската на читање на неговата поезија би можела да биде поставена токму врз ониричната димензија на неговото писмо.

Во раната песна „Ноктурно наречен откритија“, објавена во стихозбирката првенец *Еден друг град* (1959), Влада Урошевиќ загатнува една од основните мисии на поетската вокација: *треба одново да се откријат сите нешта.* Кога ја читаме неговата поезија неретко нè обзема токму тоа чувство! Навистина, со секоја нова песна поетот како да го открива светот во целина, или како одново да ни открива еден цел нов свет.

Фокусот на поетското истражување, во поетскиот свет на Урошевиќ е токму загадочното, мистериозното и чудесното во светот и во човекот. Чудата во светот и светот како чудо – тоа би била една од авантурите на оваа поезија. *Доволно е да замижам на едно око (...) и ќе ви откријам еден свет / што е многу почуден / од сè што вие знаете* – вели лирскиот субјект во песната „Чуда“. Низ суптилната поетска (пан)оптика

на Урошевиќ сè има потенцијал да прерасне во Чудо. А чудото во оваа поезија се одвива без прекини, и дење и ноќе, и зиме и лете, и насон и на јаве.

Преку поезијата ги забележуваме малите, одвај видливи чуда (*неспокојството влегува во пејзажот / сосема незабележливо*), но и сосема бизарни сцени, како што е, на пример, *ноќното погребување на еден контрабас* од песната „Старовремски пејзаж". Во поезијата на Урошевиќ се негува чувството за создавање и за препознавање на чудата, кое му е толку потребно на денешниов свет што тоне во баналности, празни забави и тривијалности.

Во завршните стихови од песната „Непредвидени прошетки", лирскиот субјект нè советува: *Внимавајте, / можеби зад овој агол ќе ве пречека изненадувањето,* а сонетот „Марк Шагал" кулминира со поетската слика што евоцира едно од чудата во сликарството: *Помеѓу сето тоа, како во стара песна, / се случува чудо: во нестварност лесна / заспаните љубовници летаат кон небото.* Една од улогите на поезијата (и на уметноста, воопшто) е да очудува и да нè зачудува, како во финалето од сонетот „Хиеронимус Бош": *Но каде што стоеше сликарот стојат сега двајца / еден што се смее и еден што се плаши.* Кога патуваме низ поетскиот универзум на Урошевиќ, чудото и чудесното, мистериозното и необичното нè обземаат неосетно, па по читањето на песните тоа чувство долго одекнува во нас, како впечатоци од некое возбудливо патување.

*

Во океанот од изненадувања и чуда во поезијата на Урошевиќ, едно од привилегираните места е ре-

зервирано за креативната трансформација на древните и современите митови. Митовите неретко имаат ајтиолошка улога, сугерирајќи одговор за прашањето за потеклото и создавањето на светот и човекот. Една од стожерните митски матрици, т.е. приказната за создавањето, поетски е реактуализирана во раната песна „Книга на создавањето". Реинтерпретирајќи ги древните митови за преобразбите како предуслов за создавање и како претпоставка за „единството во светот", поетот во оваа песна ја надминува дихотомијата микро и макро космос, упатувајќи на примордијалните врски меѓу човекот и пејзажот: *Овој пејзаж / ги добива нашите облици / како љубовта во нас или како сонцето во плодовите.*

Како и во древните митови, една од основните ролји на поезијата, а и на уметноста воопшто, е да ни го доближи „чувството за единство во светот". Поезијата на Урошевиќ наполно се носи со тој тежок предизвик, потсетувајќи нè дека *ние сме отсекогаш тука / од кога и овие карпи / можеби и порано / ни најстарата школка не знае / кога сме дошле ние / старите роднини на водата.* Алудирајќи на вечното (кружно) движење (на водата) во природата и надоврзувајќи се на митско-религиозниот концепт на метаморфоза, лирскиот субјект ја пласира следнава (хипо)теза: *веќе десетпати / се претворивме во облаци / во овошки / и во некои други работи.* Затоа, лирскиот сензибилитет на Влада Урошевиќ би можеле да го толкуваме и како еден вид „враќање кон почетоците", но и како можност преку поезијата современиот човек, кој е речиси целосно отуѓен од природата, повторно да го (на)сети единството на светот.

*

Длабоко поврзана со митскиот начин на мислење, лириката на Урошевиќ е суптилно враќање кон фундаменталните митови на човештвото. Лирската реинтерпретација на митемата за „Златниот век“ и „совршенството на почетоците“ ја среќаваме во песната „Златен век, детство“. Имено, на индивидуален план, за поетот детството е еден вид „пандан“ на совршенството при создавањето на светот од древните митови. Секој човек има можност и да престојува во (но и да биде изгонет од) рајот на детството. Доловувајќи ги со минуциозна прецизност и со неверојатна свежина на импресиите, глетките, доживувањата и сликите од детството, лирскиот субјект едновремено го актуализира и митот за губењето на рајот:

Имаше и лоши маѓосници што со своите чинки
ни го заменија сето тоа за пластика и за
хартиени пари
и нè измамија дека на тој начин ќе станеме
возрасни.

Митот за загубениот рај и за постепената деградација на почетните креативни сили е воспеан и во песната „Пеперуги“. По долгата низа изненадувачки споредби (со поштенски марки, со исечоци од стари енциклопедии или со лепливи сликички), пеперугите во истоимената песна на Урошевиќ прераснуваат во метафора на загрозеноста на убавината во нашиот суров свет:

Дали се во прашање пестициди или други
пронајдоци,
но главно ги има сè помалку, сте забележале:

како, впрочем, и сите убави нешта
што премолчено се прогласени за непотребни
украси.

Во поезијата на Урошевиќ невралгичните тематски нишки честопати се проникнуваат. Таков е случајот со митот и сонот, како во песните „Митологија на сонот“ и „Пророштвото на сонот“. Во првата песна, искуството на сонувањето се споредува со библиската приказна за потопот (*Постелата е ковчег Ноев. / Сонот е последен Потоп* [...] *Знак за будењето е гулаб*), а во втората – тематизацијата на пророчката димензија на сонот се вкрстува со „кобната“ димензија, пророштвото, загатната во митот за тројанската проколната пророчица Касандра, чија судбина е обработена во првиот дел од трилогијата *Орестија* на Ајсхил. Еве како е реактуализиран митот за Касандра во песната на Урошевиќ:

Напразен ѝ е викот:
на пророштвото темно
не му верува никој –
ни Троја ни Агамемнон.

Сличен пример е и фасцинантната песна „Нерешително однесување“, во која на еден алузивен начин е сугерирана врската со еден од фундаменталните митови од т.н. „Тројански циклус“, т.е. митот за грабнувањето на најубавата жена (Елена) од страна на тројанскиот принц Парис. Пишувани се илјадници

страници околу однесувањето на Елена при грабнувањето/заведувањето од страна на Парис, а поетскиот коментар пласиран во оваа песна, во која, патем кажано, воопшто не се споменува нејзиното име, гласи: *доаѓа црвен чун. / Кон него сега ја водат едната / од убавите жени која, се чини, се противи.* Во песната на Урошевиќ, лирскиот субјект, соочен со драматичноста на настанот чии последици се раскажани во Хомеровите епови, тематизирајќи го нерешителното однесување на убавата жена, со иронична дистанца се соочува и со сопствената „нерешителност“:

Што ако расипам
некој настан кој е наменет
да биде раскажуван потоа со векови
во сите книги што зборуваат за митологија?

Поинако кажано, Урошевиќ не само што ги реинтерпретира древните митови преку поезијата туку и со ирониска дистанца ги осмислува улогите и статусот на митот. Песната „Лавиринт“ сведочи за свеста за десакрализацијата на митот во современиот контекст. Луѓето како да ја заборавиле ритуално-сакралната димензија на светите приказни: *Мора да постои некое правило / но времето од оската се иставило / И сето знаење се заборавило.*

Имено, како во фасцинантната песна поврзана со еден од митовите за загубениот рај, песната „Атлантида, остатоци“, денес како да се соочуваме само со „остатоците“ од древните митови. Но, во поезијата на Урошевиќ, токму митовите можат да нè вратат на мудрости таложени со векови, како во реинтерпретацијата на митот за златното руно во песната „Аргонаути“:

има мигови кога сѐ конечно добива своја вредност
и кога заблудата, и онаа најлудата,
е единствен пат кон чудата.

2.

Поезијата на Урошевиќ е едно од најсугестивните сведоштва за припадноста на македонската култура во медитеранската културна сфера. Уште од првата стихозбирка, не може да не се забележи значењето на медитеранските кодови во неговата поезија. Читателот е соочен со еден вид *панаѓур на светлината*! Поезијата на Урошевиќ е натопена со медитеранското сонце, со медитеранските пејзажи, мириси и штимунзи, бои и нијанси. Некои песни мирисаат на оригано, на морски бранови или на јужни плодови. Уште од најраните песни Урошевиќ умее да го опее мигот кога сонцето е во зенит. Кога сенките се најкуси. Кога во пејзажот се вселува медитеранското неспокојство.

Притоа, морскиот пејзаж е неретко објект на копнеж, како во песната „Куќа опкружена со зрело жито", во која *човекот што спие насон вели: „Море".* Во поезијата на Урошевиќ, морето ретко се опева експлицитно, меѓутоа честопати се насетува неговата близина или присуство, како во песната „Насетување на морето":

Однекаде упорно мириса на сол
и небото од едната страна на градот се шири
(...)
Стојам на плоштадот, а глас ми праќа
морето, оддалечено сто и една морска милја.